

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПОТРЕБ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ТА ВИХОВАННІ МАЙБУТНІХ АКТОРІВ

Локарева Г. В.

*доктор педагогічних наук, професор
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0003-0828-7387
lokareva.g@gmail.com*

Резниченко І. Т.

*студент IV курсу
факультету соціальної педагогіки та психології
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0009-0006-8489-2844
artist0484@gmail.com*

Ключові слова: *естетичний розвиток, естетичні потреби, естетична свідомість, професійна підготовка, майбутні актори, художньо-естетична підготовка.*

Статтю присвячено проблемі формування естетичних потреб у процесі професійної підготовки й виховання майбутніх акторів, зокрема висвітлено її теоретичне обґрунтування. На основі вивчення й усвідомлення змісту сучасних досліджень щодо представленої проблеми доведено її актуальність і водночас недостатню розробленість у позначеному контексті. Феномен потреби розглядається як поняття, що стосується найрізноманітніших сторін людського життя, є двигуном прогресу й джерелом активності особистості, постійно мотивуючи її до діяльності та розвитку. У статті схарактеризовано змістове наповнення понятійного конструкта «естетична потреба», який має двокомпонентний склад. Наводиться структурний аналіз феномену «естетичні потреби», обґрунтовується їх значущість і місце в системі естетичної свідомості. Представлено систему основних компонентів естетичної свідомості, вплив на професійну підготовку майбутніх спеціалістів театральної галузі. Формування й розвиток мотивованості до прекрасного є не менш необхідною професійною якістю для актора, ніж володіння фаховими вміннями й навичками. Визначено важливість підтримки естетичної активності в майбутніх акторів, джерелом якої є естетичні потреби. Підкреслено, що прагнення студента до вивчення мистецтва, виховання естетичних потреб стає для нього значно дієвішим в опануванні акторської майстерності, а здобуті знання – підґрунтям для нових творчих пошуків. Наведено основні освітні компоненти, спрямовані на формування естетичних потреб здобувача освіти, серед яких визначальне місце посідає психологія мистецтва. Підкреслено, що в процесі художньо-естетичного розвитку акторської особистості, формування її естетичних потреб дуже важливо застосовувати комплексний підхід до вивчення мистецтва, що дає змогу майбутнім акторам опанувати вміння змістовно сприймати й розуміти прекрасне в мистецтві, оцінювати художні твори, мати сталу потребу до прекрасного, довершеного, а також уміння реалізовувати естетичні надбання в акторській діяльності.

FORMING OF AESTHETIC NEEDS IN PROFESSIONAL TRAINING AND EDUCATION OF FUTURE ACTORS

Lokareva G. V.

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0828-7387
lokareva.g@gmail.com*

Reznychenko I. T.

*4th year Student
Faculty of Social Pedagogy and Psychology
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0009-0006-8489-2844
artist0484@gmail.com*

Key words: *aesthetic development, aesthetic need, aesthetic awareness, professional training.*

The article is dedicated to the problem of forming of aesthetic needs during the process of professional training and education of future actors and shows its theoretical substantiation. Based on studying and understanding of the contents of current research about the provided problem, its relevance, and, simultaneously, underdevelopment in the designated context has been proven. The phenomenon of need is seen as a broad concept, which concerns a plethora of different sides of human life, acts as an engine of human progress, and serves as a source of one's activity, constantly providing motivation for personal growth and actions. Meaningful context was given in this article to the conceptual notion called "aesthetic need", which has a twofold composition. The article depicts the structural analysis of the phenomenon of "aesthetic need" and its importance alongside with its place within the aesthetic awareness system. This paper furthermore shows a system made from the main components of aesthetic awareness, their influence on the professional training of future specialists in the field of theatric performance. The formation and development of aspiration towards the beautiful is just as much of an important professional quality for an actor, as being proficient with career skills and abilities. Furthermore, the importance of supporting aesthetic activity within future actors, which is a source of aesthetic need, was also determined. In this paper we highlight the fact of student's desire for learning art, and cultivation of aesthetic needs, making a much bigger impact on student's learning capability, specifically towards performing arts, and the obtained knowledge becomes the soil, from which the new artistic findings will spur. We, additionally, show basic educational units, which are aimed towards the formation of graduate's aesthetic needs, amongst which centermost lies the science of art psychology. Conjointly, we stress, that in the process of artistic-aesthetic development of artistic personality, forming of its aesthetic needs, one of the crucial parts is the use of complex approach towards learning art, which opens the possibility of mastering the skills of meaningful perception and perceiving the beautiful in art to the future actors, the abilities to evaluate pieces of art, to have a constant need for the magnificence and perfection, and the talent to implement aesthetic gains in acting.

Постановка проблеми. Проблема донесення художнього задуму до розуму й почуттів реципієнта завжди турбувала митців. Актор є безпосереднім ретранслятором ідей драматурга, режисера. Він має бути особистістю, яка переносить ідею авторів на сцену. Домінантою вирішення цієї проблеми в театральному мистецтві, безпосереднім транслятором художньо-естетичної ідеї драматичного твору є актор, естетична свідомість якого формується ще в навчальному закладі й містить такі елементи, як естетичне сприйняття, естетичні потреби, естетичні цінності, естетичні ідеали, естетичні емоції тощо. Естетична потреба є двигуном усієї структури естетичної свідомості. Для цього майбутньому актору необхідно мати певний творчий потенціал, що забезпечується інформацією, яку він отримує з різних джерел навколишньої дійсності (природи, суспільних явищ, різних продуктів людської діяльності – матеріальних і духовних тощо) та безпосередньо від усіх видів мистецтва, бо театр – це синтетичний продукт творчої діяльності. Відповідно, актор бере від указаних джерел необхідну естетичну інформацію і переносить її на сценічний майданчик. Для цього потрібно мати вмотивованість на красу, бачення її в різних об'єктах.

Специфіка акторської діяльності потребує значних знань про мистецтво, культуру, естетику як теоретичну основу. Естетичний розвиток майбутнього актора забезпечується естетичними бажаннями (потребами) жити джерелами краси, що впливає на його професійну діяльність. Якщо актор не перебуває в постійному естетичному пошуку, не намагається відкрити щось нове для себе в художньому контексті, закритий для нової естетичної інформації, він дуже швидко починає втрачати свою цінність як спеціаліст. Тому для майбутнього актора особливо важливо розвивати власні естетичні потреби, завжди мати певний рівень жаги до краси, прекрасного, піднесеного.

Проблема формування естетичних потреб має вагомое значення у вихованні майбутнього актора, через це є актуальною та має суттєву потребу в теоретичному наповненні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні професійна підготовка й виховання студентів-акторів є комплексним механізмом, який теоретично розроблено та представлено в науково-методичних, довідкових публікаціях. Так, у роботах Ю. Гончаренко, Л. Гринь, Н. Донченко, І. Зайцевої, Г. Локаревої, М. Рак, Н. Стадніченко, В. Тополевського й багатьох інших дослідників розглянуто різні підходи до виховання та розвитку майбутніх акторів. Проблеми естетичного сприйняття навколишньої дійсності відображено в працях таких науковців, як О. Барков, О. Гайдамачук,

О. Карпенко, Л. Левчук, В. Маліков, О. Петутіна, О. Ткачова, Н. Фрадкін та ін. Проте питання саме формування естетичних потреб у майбутніх акторів розглянуте недостатньо і є актуальним для їхньої фахової підготовки.

Мета статті – теоретично обґрунтувати сутність феномену «естетичні потреби» майбутніх акторів і розкрити його значущість і місце в системі естетичної свідомості й професійної підготовки майбутніх спеціалістів театральної галузі.

Виклад основного матеріалу. У професійній діяльності актори постійно стикаються з естетичними проявами довколишнього розмаїття і, пропускаючи їх через свою естетичну свідомість, створюють нові форми сценічного мистецтва, екстраполюють побачене або почуте з інших сфер життєдіяльності у власну. Творче переосмислення сприйнятого дає змогу створювати нове, оригінальне для кожної вистави, кожного художнього образу. Цей доволі складний процес потребує від актора не тільки навичок сценічної майстерності (сценічної мови, пластики, хореографії, сценічного руху тощо), а й величезного змістовного творчого багажу. Без достатнього естетичного розвитку особистості ефективність праці актора значно знижується, а пошук оригінального вирішення творчої проблеми стає майже неможливим. Відсутність творчих орієнтирів, потреби нести прекрасне глядачу й ігнорування досвіду авторів як минулих поколінь, так і сучасності, призводить до стагнації та значного уповільнення відкриття нових форм.

Уміння побачити й визначити цінність естетичних об'єктів у навколишньому середовищі та креативно імплементувати їх в акторську діяльність суттєво допомагає у створенні нових й оригінальних форм прекрасного. Сучасне навчання майбутніх акторів має орієнтуватися на нову «номінацію» креативної особистості. Тому в процесі фахової підготовки й виховання сучасних акторів важливим є процес формування естетичних потреб у студентів, які пов'язали своє життя з театральним мистецтвом. Високий рівень естетичних потреб стає міцним фундаментом для подальшого розвитку професійних навичок й образу мислення майбутнього актора.

З метою теоретичного обґрунтування зазначеного феномену розглянемо понятійний конструкт «естетична потреба», який містить два компоненти: «потреба» та «естетичне». Феномен потреби – це досить широке поняття, що стосується найрізноманітніших сторін людського життя. Так, тлумачення цього явища психологи розглядають як стан об'єктивної потреби людського організму в чомусь, що лежить поза ним і становить необхідну умову його нормального функціонування [3; 8]. Різноманітні потреби постійно

супроводжують людину й людство загалом, що є двигуном прогресу, оскільки задоволення попиту і є джерелом активності особистості, постійно мотивуючи її до діяльності та розвитку, організовуючи та спрямовуючи пізнавальні процеси, уяву й поведінку особистості на нові відкриття в усіх сферах діяльності. У широкому сенсі суспільство як цивілізація утворилося завдяки колективному виживанню, задоволенню базових потреб – матеріальних, соціальних, духовних [8].

Впливовим чинником специфіки людських потреб вважається соціальна природа діяльності людини, насамперед професійної. Займаючи чи не найбільшу частину людського буття, саме професійна діяльність формує естетичний досвід людини, її потреби, уподобання, а також спосіб життя. У цьому контексті театральне мистецтво віддзеркалює всі ланки життя людини і, відповідно, всі види потреб.

«Естетичне» як другий складник понятійного конструкту «характеризує певну сферу цінностей, пов'язану із суспільно значущою змістовною формою, яка дається людині в акті чуттєвого сприйняття» [6, с. 138].

Поняття «естетичне» – складне утворення. Згідно зі Словником-довідником професійного тезауруса майбутнього актора, *естетичне* – це образ людської свідомості, що існує як бачення прекрасного навколо себе. Сформовані естетичні потреби дозволяють людині відчувати красу в навколишньому середовищі – у явищах природи, праці, інших людях і безпосередньо в мистецтві.

Естетика своїм корінням сягає глибокої давнини і за своїм змістом є досить широким поняттям. «Упродовж багатьох століть естетика виступала і як «наука про прекрасне», і як «наука про досконале», і як «наука про закони розвитку мистецтва» [3, с. 4]. Так, сучасна естетика вивчає й узагальнює світовий художній досвід. Предмет естетики – це вся наша реальність у її естетичному вимірі, що розглядається через призму загальнолюдських естетичних цінностей. Естетика відповідає на низку запитань: що таке мистецтво, який його зміст, що вирізняє його серед інших видів людської діяльності тощо. Центральним об'єктом естетики є прекрасне, що демонструє уявлення людини про досконалість, позитивну форму естетичного опанування дійсності. Прекрасне є особливим виміром свідомості людини, яка характеризує явище з погляду досконалість і має найвищу естетичну цінність. Отже, естетична потреба – це насамперед зацікавленість особистості в естетичних цінностях, базова засада для опанування прекрасного в соціальному й природному оточенні та створення естетичного в театральному мистецтві, де естетичне начало виражається в найбільш концентрованому вигляді.

Естетичне відображення дійсності в театральному мистецтві відбувається завдяки різноманітному прояву прекрасного, поєднаному в систему естетичної свідомості, яка містить взаємодоповнювальні елементи: естетичні почуття, смак, потребу, сприйняття, судження, цінності, погляди, ідеал тощо. У цій системі естетична потреба, на нашу думку, є двигуном, який запускає функціонал кожного елемента цієї системи (рис. 1).

Художньо-естетичний розвиток майбутнього актора суттєво впливає на його особистісне й професійне становлення. Багато в чому саме естетичні поняття про прекрасне й потреба в пошуку досконалості, гармонії формують естетичний смак реципієнта, що відображає характер естетичних потреб безпосередньо в актора. Отже, естетична потреба стає його професійною характеристикою. Вона активізує кожен елемент естетичної свідомості. Є естетична потреба – є бажання сприймати, відчувати красу, є естетична потреба – відповідно до об'єктів, які сприймаються, виникають власні погляди, судження, формуються естетичні цінності й ідеали. Цей механізм працює на взаємовпливі та взаємозалежності всіх елементів естетичної свідомості людини. Естетична потреба в цьому механізмі є визначально-дієвим компонентом, без якого не працюватиме вся система. Так, ступінь розвитку естетичного почуття впливає на характер діяльності людини, зумовлює рівень її тяжіння до досконалості, гармонії та краси. Тому для людини, трудова діяльність якої пов'язана з мистецтвом, зокрема з акторською діяльністю, таким важливим є бажання бути в епіцентрі гармонії, досконалості багатогранного й високоякісного мистецтва. Вивчення творів мистецтва сприяє розвитку художньо-естетичного сприйняття, уможлиблює розширення й поглиблення змістовності аналізу естетичної інформації. Тільки в процесі навчання, багатой і постійної практики відбувається набуття особистістю духовного й естетичного досвіду, зафіксованого в культурних досягненнях.

Художньо-естетична діяльність безпосередньо чи опосередковано супроводжує людину майже в кожному моменті її життя й не вичерпується лише мистецтвом. Тому не дивно, що досить часто людина, навіть не усвідомлюючи цього, все одно прагне до прекрасного, естетичного. Шукаючи гармонію барв, звуків, рухів і форм, людина проявляє бажання відчувати естетичне (красу, прекрасне) у професійній діяльності. Реалізація цього бажання викликає почуття задоволеності, радості, натхнення. Таке творче самопочуття притаманне акторові, у якого розвинена естетична потреба. Крім цього, естетика може виконувати й суто утилітарну роль у житті людини, будучи своєрідним стабілізатором психічного навантаження. У процесі естетичного переживання (осо-

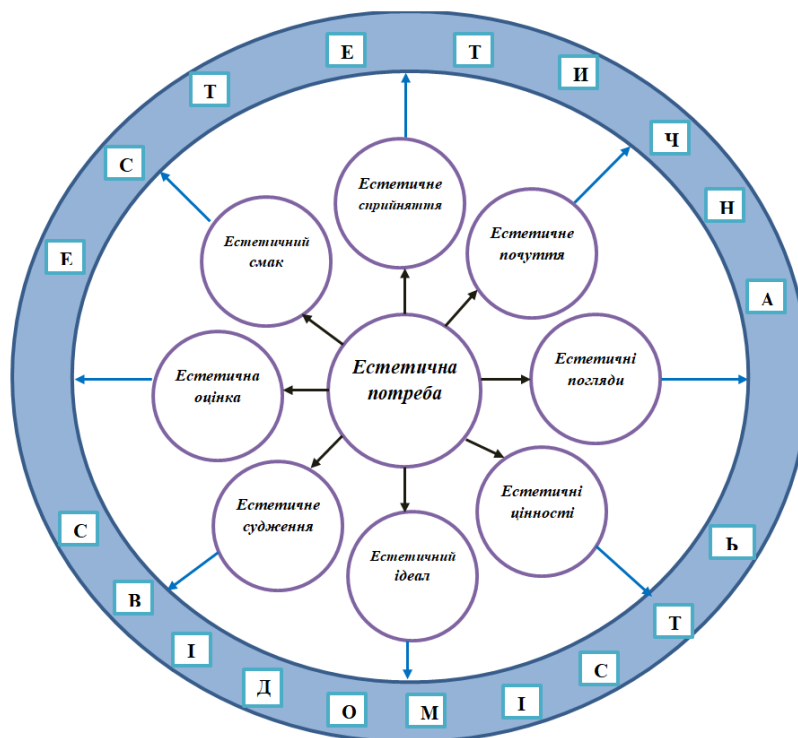

Рис. 1. Естетична потреба в системі естетичної свідомості

бливо при катарсисі) відбувається оптимізація й покращення стану особистості як на психічному, так і на фізіологічному, біохімічному рівнях, що підвищує функціональні можливості людини й дозволяє «рухатися» далі [5]. Отже, особистість має потребу в естетичному переживанні, яке може звільнити її від певних психічних і фізичних перенавантажень, що може відбуватися при інтенсивній акторській діяльності.

Потреби в постійному спілкуванні з мистецтвом, естетичній творчості, сприйманні естетичних явищ світу є рушійною силою розвитку естетичної свідомості й практичної діяльності актора, що згодом проявляється в намаганні перетворити світ у бік прекрасного. Естетичні потреби відіграють визначальну роль у процесі формування фахових і предметних компетентностей майбутнього актора, який реалізує прагнення й уміння втілювати закони краси в повноцінну професійну діяльність.

Естетичні потреби не є природженими, а формуються під впливом різноманітних форм навчальної діяльності та спілкування. Тому формування естетичних потреб є важливим етапом у професійному становленні й розвитку майбутніх акторів. Так, естетичне сприйняття забезпечує здатність емоційно відгукуватися на прекрасне (або потворне) в природі та соціумі, любити й цінувати життя, яке стає змістовнішим, яскравішим і багатшим. Теоретичне підґрунтя формування естетичних потреб майбутніх акторів

Запорізького національного університету спеціальності «Сценічне мистецтво» освітньої програми «Театральне мистецтво» знаходимо в змісті таких навчальних дисциплін, як історія світового та українського театру, психологія мистецтва, психологія творчості, які забезпечують формування когнітивної компетентності майбутніх акторів.

На наш погляд, у процесі професійної підготовки важливо застосовувати комплексний підхід до формування естетичних потреб студентів. Майбутній актор як представник синтетичної професії повинен мати глибокі знання й розуміння різноманітних видів мистецтва. При сприйманні будь-якого художнього твору надзвичайно важливо пробуджувати й розвивати в студентів естетичні емоції та почуття, фіксувати увагу на специфіці засобів виразності кожного виду мистецтва, змістовій відповідності, асоціативності, на реалізації принципу взаємодії художнього образу й естетичної свідомості реципієнта. Такий підхід сприяє ефективному формуванню естетичних потреб у майбутніх акторів.

Вивчення змісту й функціоналу типів художньо-естетичної інформації творів мистецтва призводить до суттєвих змін у всіх елементах естетичної свідомості майбутнього фахівця і, відповідно, формує його естетичні потреби. Комплексний підхід до цієї проблеми дозволяє майбутнім акторам опанувати вміння широкого й змістовного сприймання та розуміння прекрасного в мистецтві, здатності до професійного оцінювання художніх тво-

рів, їх деконструкції, а в майбутньому – синтезу різноманітних ідей задля створення оригінальних витворів мистецтва.

Особливо важливою стороною естетичного виховання в процесі формування особистості майбутнього актора є розвиток чуттєво-образного й понятійно-логічного мислення. Саме вони багато в чому втілюють головне, на що має бути спрямована професійна підготовка актора, – уміння не «передражнювати» почуття, а допомагати процесу їх народження, виховувати в собі саме апарат утворення. Важливим діагностичним лакмусом у завершенні формування естетичних потреб може бути виникнення особистого потягу до пізнання мистецтва, до спілкування з об'єктами прекрасного в навколишній дійсності [7].

Для вивчення механізмів естетичної свідомості важливим є опанування майбутніми акторами психології мистецтва, у змісті якої і розкривається сутність естетичних потреб, їх функціональне

навантаження. Вивчення принципів взаємодії образної системи творів мистецтва неможливе без базового усвідомлення структури естетичної свідомості [3].

Висновки та перспективи подальших розробок у цьому напрямку. Отже, естетичні потреби для акторської професії є визначальною характеристикою фахової діяльності, двигуном, який запускає всю систему естетичної свідомості, що забезпечує креативність в акторській майстерності. Бажання бачити в оточенні та різних видах мистецтва джерела натхнення до пошуку нових способів вирішення творчих завдань залежить від ступеня розвиненості естетичних потреб. Тому формування естетичних потреб у здобувачів освіти спонукає до різностороннього та ґрунтовного розуміння людської природи, збагачує кругозір, естетичний досвід, емпатію й допомагає найбільш точно відтворювати художні образи на сцені.

ЛІТЕРАТУРА

1. Донченко Н., Зайцева І. Деякі аспекти естетичного виховання майбутніх акторів і режисерів засобами театрального мистецтва. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Сценічне мистецтво*. 2019. № 2 (1). С. 94–106.
2. Дубравська Д. М. Основи психології : навч. посіб. Львів : Світ, 2001. 280 с.
3. Естетика : підручник / За заг. ред. Л. Т. Левчук 3-є вид., доп. і перероб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 520 с.
4. Локарева Г. В., Рак М. С. Естетичний розвиток майбутніх акторів у процесі професійної підготовки. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2021. № 4 (40). С. 156–163.
5. Естетика : навч.-метод. посіб. / О. О. Петутіна та ін. Харків : НТУ «ХПІ», 2010. 96 с.
6. Словник-довідник професійного тезауруса майбутнього актора / наук. ред. : Г. В. Локарева, Ю. В. Гончаренко. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2020. 300 с.
7. Стадніченко Н. В. Формування системи професійної підготовки майбутнього актора та розвитку його індивідуального творчого потенціалу. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2010. № 2 (13). С. 236–239.
8. Тлумачний російсько-український словник психологічних термінів / Бродовська В. Й., Грушевський В. О., Патрик І. П. Київ : Професіонал, 2007. 503 с.
9. Тополевський В. Ю. Формування світогляду у майбутніх акторів. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2014. № 8. С. 37–41.

REFERENCES

1. Donchenko N., Zaitseva I. (2019) Deiaki aspekty estetychnoho vykhovannia maibutnikh aktoriv i rezhyseriv zasobamy teatralnogo mystetstva [Some aspects of future actors aesthetic education and registers by means of theater art]. *Bulletin of the Kyiv National University of Culture and Arts. Performing arts*. Vol. 2 (1), pp. 94–106.
2. Dubravska D. M. (2001) *Osnovy psykhoholii* [Basics of psychology]. Lviv: Svit.
3. Levchuk L. T. (ed.) (2010) *Estetyka* [Aesthetics]. Kyiv: Center for Educational Literature.
4. Lokarieva H. V., Rak M. S. (2021) *Estetychnyi rozvytok maibutnikh aktoriv u protsesi profesiinoy pidhotovky* [Aesthetic development of future actors in the process of professional training]. *Pedagogical Sciences: Theory and Practice*. Vol. 4 (40), pp. 156–16.
5. Petutina O. O., Barkov O. S., Haidamachuk O. V., Karpenko O. Yu., Malikov V. V., Tkachova O. V., Fradkina N. V. (2010) *Estetyka* [Aesthetics]. Kharkiv: NTU “KhPI”.
6. Lokarieva H. V. & Honcharenko Yu. V. (eds.) (2020) *Slovnnyk-dovidnyk profesiinoho tezaurusu maibutnoho aktora* [Dictionary-handbook of the professional thesaurus of the future actor]. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University.

7. Stadnichenko N. V. (2010) Formuvannia systemy profesiinoi pidhotovky maibutnoho aktora ta rozvytku yoho individualnoho tvorchoho potentsialu [Formation of a system of professional training of the future actor and development of his individual creative potential]. Bulletin of Zaporizhzhya National University. Pedagogical sciences. Vol. 2 (1), pp. 236–239.
8. Brodovska V. Y., Hrushevskiy V. O., Patryk I. P. (2007) Tlumachnyi rosiisko-ukrainskyi slovnyk psykholohichnykh terminiv [Interpretive Russian-Ukrainian dictionary of psychological terms]. Kyiv: Profesional.
9. Topolevskiy V. Yu. (2014) Formuvannia svitohliadu u maibutnikh aktoriv [Formation of the worldview of future actors]. Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts. Vol. 8, pp. 7–41.